

Тема семінарського заняття
«Основи правового статусу людини і громадянина в Україні»

Навчальні питання

1. Сучасні концепції людських прав та їх відтворення в Конституції України
2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина як загальний конституційно-правовий інститут
3. Поняття та види правових статусів людини і громадянина
4. Практичні завдання
5. Література

У сучасному світі (на політичній карті знаходиться до 200 національних держав) все менше залишається таких держав, які б не мали конституції. Кожна з таких національних конституцій – це результат особливостей розвитку правової історії відповідної держави. Важливим питанням сучасного конституціоналізму є простеження закономірностей конституційно-правового розвитку держав, що не залежить від національних кордонів. Відповіді на всі ці питання знаходяться в розгляді концепцій людських прав.

У світовій юридичній практиці склалися чотири підходи до визнання і закріплення правового статусу людини. Мова йде про ліберальну (європейську), ісламську (мусульманську), колективістську (марксистську, расистську тощо), традиційну (притаманна звичаєвому праву в африканських племенах тощо) концепції людських прав.

Ліберальна (європейська) теорія людських прав у нормативному значенні отримала закріплення у період буржуазних революцій в Європі, а самі її ідеї про природні людські права були оголошені в працях мислителів Стародавньої Греції та Риму. Нормативними документами, де вперше були закріплені положення про природні людські права, стали Декларація незалежності США від 4 липня 1776 р., як і Декларація прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 р., яка була прийнята в Франції. До речі, більшість положень з останнього документа отримали закріплення в сучасних конституціях країн Європи.

Ключові положення ліберальної (європейської) концепції людських прав зводяться до такого:

1) людина від народження має об'єктивно обумовлені вимоги на певні блага, що визначено людською природою людини, а обов'язок держави і її головне призначення – охорона таких прав;

2) людські права мають свої межі, які полягають у тому, що людина може робити все, що не завдає шкоди іншій людині;

3) можливі випадки обмеження людських прав, але тільки як виняток для загального добробуту.

Ісламська (мусульманська) концепція людських прав суттєво відрізняється від ліберальної (європейської) концепції, адже в мусульманській концепції джерелом прав є не людська природа, а шариат. До ключових засад даної концепції потрібно віднести наступне:

а) життєвий шлях кожної людини – це частина великого плану Аллаха, а тому людина не є вільною у розпорядженні собою; б) правовий статус мусульманина і не мусульманина, як і чоловіка та жінки є різними.

Коллективістська концепція людських прав надає перевагу колективним інтересам над особистими інтересами конкретної людини. Все це призвело до превалювання обов'язків над правами у системі правового статусу людини.

Традиційна концепція людських прав спирається на звичаєве право окремих племен, де діє спільна відповідальність колективу за порушення звичаєвих приписів. Ознакою правового статусу людини при такому підході до його визначення є те, що не вік визначає правосуб'єктність, а певні обставини в житті людини, до яких можна віднести вигнання з племені, одруження тощо).

В Конституції України відтворена ліберальна (європейська) концепція людських прав.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина – це закріплене в конституції та інших джерелах конституційного права становище, місце і роль людини і громадянина в суспільстві і державі, як і система всіх суспільних відносин з приводу реалізації людських прав.

В Конституції України даним питанням присвячений другий розділ Конституції «Права і свободи та обов'язки людини і громадянина» (включає 47 статей, з яких, 37 статей стосуються особистих прав і свобод).

Науковцями розмежовуються питання конституційного і конституційно-правового статусу людини і громадянина, адже у випадку з конституційно-правовим статусом мова йде не тільки про закріплення прав і свобод в конституції, а і в поточному законодавстві.

До структурних елементів конституційно-правового статусу людини і громадянина належать:

1) конституційні принципи, в яких закріплюються засади правового статусу людини і громадянина (людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека - найвища соціальна цінність; рівноправ'я; невідчужуваності та непорушності прав і свобод; єдності конституційних прав і обов'язків; безпосередньої дії прав і свобод людини і громадянина; невичерпності прав і свобод людини і громадянина, передбачених в конституції);

2) громадянство (мова йде про постійний правовий зв'язок між людиною і відповідним народом за республіканської форми правління, адже в монархіях такий зв'язок існує між монархом і людиною);

3) правосуб'єктність (конституційна правоздатність, дієздатність і деліктоздатність);

4) права і обов'язки (немає прав без обов'язків);

5) гарантії правового статусу, де окреме місце відводиться інструментам юридичної відповідальності (мова йде про юридичні механізми, за допомогою яких може здійснюватися реалізація прав або відновлення порушених прав).

Вітчизняна наукова доктрина проводить думку про розмежування прав людини і громадянина. Таке твердження є помилковим, адже громадянські і політичні права є правами кожної людини, але не можна заперечувати, що ці поняття не є взаємозалежними.

Поняття «людина», «особа», «громадянин» мають різне змістовне значення. Коли вживається поняття «людина», то мова йде про біологічну та соціальну істоту. Поняття «громадянин» відображає постійний політико-правовий зв'язок конкретної людини з певним народом. Поняття «особа» стосується узагальнення відносно людини і громадянина.

Поняття «правовий статус людини» - це сукупність принципів правового статусу людини, правосуб'єктності, людських прав і обов'язків, гарантій їх здійснення, які в комплексі відображають правове положення людини в державі.

Правовий статус громадянина - це правовий статус людини, який зумовлюється постійним політико-правовим зв'язком (взаємні права і обов'язки) людини з конкретним народом.

Загальноприйнято виокремлювати три види правового статусу особи: індивідуальний (приватний), спеціальний (родовий), загальний.

Індивідуальний правовий статус притаманний кожній окремій особі. Всі індивідуальні правові статуси є неповторними.

Спеціальний (родовий) правовий статус притаманний певним групам осіб (студентам, пенсіонерам, тощо).

Загальний правовий статус є найбільш універсальним поняттям, адже він є базовим для людини, громадянина.

Дайте визначення наступних понять:

конституційно-правовий статус людини й громадянина, права людини, права громадянина, абсолютне суб'єктивне право, відносне суб'єктивне право, свобода людини і громадянина, позитивні права, негативні права, конституційний обов'язок громадянина і людини, правовий статус, індивідуальний статус особи, родовий (спеціальний) статус особи, галузевий статус особи, конституційно-правовий (базовий) статус особи, конституційно-правовий статус людини і громадянина як конституційно-правовий інститут, принципи конституційно-правового інституту прав і свобод людини й громадянина, обов'язок, конституційні права, свободи та обов'язки, політичні гарантії прав, економічні гарантії прав, юридичні гарантії прав, загальна правоздатність, дієздатність, захист конституційних прав, громадянство, принципи громадянства, філіація, принцип «права крові», принцип «права ґрунту», натуралізація, індивідуальна натуралізація, натуралізація внаслідок правонаступництва держав, іноземець, імміграція, іммігрант, міграція, апатриди, біпатриди, біженці, внутрішньо переміщена особа, особа, яка потребує тимчасового захисту.

Скласти схеми:

- Механізм захисту прав і свобод людини.

Практичне завдання

До Верховної Ради України було подано проєкт щодо внесення змін до Розділу II Конституції України, а саме виключити такі соціальні права, як право на достатній життєвий рівень, право на житло, право на працю тощо й

передбачити право на соціальний захист для людей похилого віку (на гідне та незалежне життя, участь у соціальному та культурному житті) та людей з фізичними вадами (на заходи, призначені для забезпечення їх незалежності, соціальної та професійної інтеграції і участі в суспільному житті).

Наскільки доцільними з конституційної точки зору є такі зміни?

Дайте розгорнуту характеристику другому поколінню прав людини.

Література

- 1.Макарчук В.В. Поняття «правовий статус особи» в теоретично-правовій літературі // Право.ua. 2015. №3. С. 18–23.
- 2.Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії "правовий статус" // Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 95-98.